

ДЕРЖАВНА ЗРАДА ТА КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ: СТРАТИТИ НЕ МОЖНА ПОМИЛУВАТИ

УДК 343.3.7

Постановка проблеми. Важливою складовою протидії злочинам проти основ національної безпеки України, особливо в умовах воєнного стану, є справедливе кримінально-правове реагування на таку злочинну поведінку, що спрямоване як на покарання злочинців, так і на запобігання таким злочинам у майбутньому. Чи не найбільш поширеними злочинами проти основ національної безпеки України є державна зрада (ст. 111 Кримінального кодексу України (КК України)) та колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК України). Даючи кримінально-правову характеристику вказаним складам кримінальних правопорушень, науковці зазвичай оминають увагою питання кримінально-правового реагування на факти державної зради та колабораційної діяльності. Зокрема, важливо дослідити, скільки осіб було засуджено та виправдано за вчинення цих злочинів та яке їхнє співвідношення; яка міра покарання призначалася засудженим; які підстави виправдання обвинуваченого було покладено в основу ухвалення виправдувального вироку.

Мета дослідження полягає у визначенні на основі статистичних даних Державної судово адміністрації України особливостей кримінально-правового реагування на вчинення державної зради та колабораційної діяльності.

Стан опрацювання проблематики. У теорії кримінального права проблематика різноманітних аспектів колабораційної діяльності та державної зради була предметом дослідження таких науковців, як Г. В. Андрусів, О. Ф. Бантишев, І. В. Берднік, О.О.Дудоров, З. А. Загинеї-Заболотенко, Н. С. Кончук, В. К. Матвійчук, Л. В. Мошняга, Є. О. Письменський, І. І. Присяжнюк, М.А.Рубашенко, М. І. Харонюк, Р. Л. Чорний, О. В. Шамара, В.М. Шлапаченко та інших.

Виклад основного матеріалу. З метою дослідження проблеми кримінально-правового реагування на вчинення державної зради та колабораційної діяльності протягом 2022–2024 рр використано дані Державної судової адміністрації України [1–3].

Протягом 2022–2024 років за ст. 111 КК було засуджено 590 осіб, з яких 359 осіб – за ч. 2 цієї статті. Так, у 2022 р. було засуджено 111 осіб, з яких 46 осіб – за ч. 2; у 2023 р. – 179 осіб (+34%), з яких за ч. 2 – 98 осіб (+53%), а в 2024 р. – 300 осіб (+40%), з яких за ч. 2 – 215 осіб (+54%). Таким чином, спостерігається щорічне зростання кількості засуджених осіб за вчинення злочину, передбаченого ст. 111 КК. У 2024 р. одна особа була визнана невинуватою у вчиненні державної зради та була виправданою. Окрім того, протягом цих трьох років троє осіб, які вчинили державну зраду, були визнані неосудними (по одній особі щороку). Питома вага всіх засуджених за державну зраду протягом 2022–2024 рр у загальній кількості засуджених за вчинення злочинів проти основ національної безпеки України протягом вказаного періоду, становила 18% (26% - у 2022 р., 18% - у 2023 р., 21% - у 2024 р.).

Стосовно осіб, засуджених за колабораційну діяльність, то також у 2023 р. та в 2024 р. спостерігається щорічне збільшення їх питомої ваги. Так, у 2022 р. було засуджено за ст. 111-1 КК 176 осіб, у 2023 р. – 506 осіб (+65%), а в 2024 р. – 805 осіб (+37% порівняно з 2023 р. та +78% порівняно з 2022 р.). Загалом за ст. 111-1 КК було засуджено 1 487 осіб. Згідно з офіційними статистичними даними жодна особа не була виправдана у вчиненні колабораційної діяльності. Таким чином, кількість осіб, засуджених за ст. 111-1 КК, істотно збільшувалася щороку. Питома вага всіх засуджених за колабораційну діяльність протягом 2022–2024 рр у загальній кількості засуджених за вчинення злочинів проти основ національної безпеки України протягом вказаного періоду, становила 52% (41% - у 2022 р., 51% - у 2023 р., 56% - у 2024 р.).

Таким чином, якщо порівнювати питому вагу осіб, засуджених за державну зраду та колабораційну діяльність протягом 2022–2024 рр., то можна спостерігати щорічне збільшення питомої ваги засуджених за ст. 111-1 КК України у загальній кількості всіх засуджених за злочини проти основ національної безпеки

України та незначне зменшення питомої ваги засуджених за державну зраду.

Стосовно форм колабораційної діяльності, то кількість засуджених осіб становила:

	2022 р.	2023 р.		2024 р.	
ч. 1 ст. 111-1 КК	140	234	+40%	114	-51%
ч. 2 ст. 111-1 КК	14	111	+87%	136	+18%
ч. 3 ст. 111-1 КК	0	9	+100%	43	+79%
ч. 4 ст. 111-1 КК	17	22	+23%	81	+73%
ч. 5 ст. 111-1 КК	1	65	+98%	216	+70%
ч. 6 ст. 111-1 КК	0	4	+100%	20	+80%
ч. 7 ст. 111-1 КК	4	61	+93%	195	+69%
ст. 111-1 КК	176	506		805	

Отже, з усіх форм колабораційної діяльності лише «інформаційний» колабораціонізм, передбачений ч. 1 ст. 111-1 КК, демонструє зниження питомої ваги засуджених осіб у 2024 р., тоді як питома вага засуджених осіб за всі інші форми колабораціонізму зростала порівняно з попередніми роками.

Законодавець передбачив таку санкцію за вчинення державної зради без кваліфікуючих ознак: позбавлення волі на строк від 12 до 15 років з конфіскацією майна або без такої, а за вчинення державної зради в умовах воєнного стану – позбавленням волі на строк 15 років або довічне позбавлення волі, з конфіскацією майна. У 2022 р. жодній особі, засудженій за ст. 111 КК, не було призначено покарання у виді довічного позбавлення волі. У 2023 р. це покарання було призначено 4 засудженим за ч. 2 ст. 111 КК (4% засудженим за цією частиною статті), а в 2024 р. – 10 засудженим за цією частиною статті (або 5%).

Найбільшій кількості засуджених за ст. 111 КК призначалося покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Так, у 2022 р. це покарання призначалося 106 засудженим за державну зраду (або 95%), з яких 60 осіб було засуджено до цього покарання за ч. 1 ст. 111 КК (92% засуджених за цією частиною статті), а 46 осіб – за ч. 2 цієї статті (або 100%). У 2023 р. покарання у виді

позбавлення волі на певний строк було призначено 171 засудженому (або 96%), з яких 77 осіб було засуджено до цього покарання за ч. 1 ст. 111 КК (95% засуджених за цією частиною статті), а 94 особам – за ч. 2 цієї статті (або 96%). У 2024 р. покарання у виді позбавлення волі на певний строк було призначено 290 засудженим (або 97%), з яких 85 осіб було засуджено до цього покарання за ч. 1 ст. 111 КК (100% засуджених за цією частиною статті), а 205 особам – за ч. 2 цієї статті (або 95%).

Таким чином, за вчинення державної зради найбільш часто засудженим призначалося основне покарання у виді позбавлення волі на певний строк (приблизно 95% засуджених було засуджено до цього виду покарання).

За вчинення державної зради без кваліфікуючих ознак для більшості засуджених позбавлення волі призначалося на строк від 10 до 15 років (56 засуджених або 93% у 2022 р., 77 засуджених або 100% у 2023 р., 83 засуджених або 98% у 2024 р.). Також судами визначалися засудженим за ч. 1 ст. 111 КК такі строки покарання у виді позбавлення волі: від 3 р. до 5 років (1 засуджений у 2022 р.), 15 років (1 особа у 2022 р., 5 осіб у 2024 р.), від 5 до 10 р. (2 засудженим у 2022 р., 1 засудженому у 2024 р.).

Такі самі закономірності мають місце і стосовно визначення строку позбавлення волі для засуджених за ч. 2 ст. 111 КК. Це покарання строком від 10 р. до 15 р. призначалося для 39 засуджених або 85% у 2022 р., 87 засуджених або 93% у 2023 р., 197 засудженим або 96% у 2024 р.). Водночас, враховуючи особливості конструювання санкції ч. 1 ст. 111 КК, в якій передбачається абсолютно визначене покарання у виді позбавлення волі на строк 15 років, цей строк призначався для 5 засуджених у 2022 р., для 5 засуджених у 2023 р. та для 5 засуджених у 2024 р.

У 2022 р. та в 2023 р. засудженим за ч. 1 ст. 111 КК призначалося основне покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (для 2 осіб, засуджених у 2022 р., та для 4 осіб, засуджених за ч. 1 ст. 111 КК у 2023 р.).

При призначенні покарання за ст. 111 КК лише у 2022 р. 3 засуджених було звільнено від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК). У наступні роки цей кримінально-правовий інститут до зрадників Батьківщини не застосовувався.

З додаткових покарань до засуджених за державну зраду в усі роки застосовувалося покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (8 осіб у 2022 р. або 8% засуджених, 30 осіб або 18% у 2023 р., 83 осіб або 29% засуджених у 2024 р.). Конфіскація майна призначалася для 85 засуджених за ст. 111 КК у 2022 р. (80% засуджених), для 144 засуджених у 2023 р. (або 84% засуджених) та для 256 осіб у 2024 р. (або 88% засуджених). У 2023 р. та у 2024 р. для 3 та 23 засуджених (відповідно) за ч. 2 ст. 111 КК суди призначили додаткове покарання, не передбачене у санкції цієї частини статті, а саме позбавлення військового звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу.

В окремих випадках засудженим призначалося покарання із застосуванням ст. 69 КК (для 4 засуджених за ч. 1 та для 2 засуджених за ч. 2 ст. 111 КК у 2022 р., для 3 засуджених за ч. 2 ст. 111 КК у 2023 р. та для 1 засудженого за ч. 2 ст. 111 КК у 2024 р.).

Таким чином, в аспекті кримінально-правового реагування на вчинення державної зради протягом 2022–2024 рр на тлі збільшення кількості засуджених за частинами 1 та 2 ст. 111 КК, мали місце такі основні тенденції: незначна кількість осіб, засуджених до довічного позбавлення волі (5%), приблизно для 95% засуджених призначалося покарання у виді позбавлення волі на певний строк; позбавлення волі на строк від 10 р. до 15 р. призначалося також для 95% засуджених; засудженим за державну зраду призначалися такі додаткові покарання, як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (у середньому – 18% засуджених), конфіскація майна (у середньому – 84% засуджених) та позбавлення військового звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу (у середньому – 4% засуджених).

За вчинення колабораційної діяльності (усі форми) засудженим призначалися такі види основних покарань: позбавлення волі (9 осіб (або 5%) у 2022 р., 139 осіб (або 27%), у 2023 р., 500 осіб (або 52%) у 2024 р.). Тобто, кількість засуджених за ст. 111 КК до позбавлення волі на певний строк щороку істотно збільшувалася.

У 2022 р. найбільша кількість осіб була засуджена до позбавлення волі на строк у діапазоні від 10 р. до 15 р. (4 засуджених

або 44%). Водночас у 2023 р. та 2024 р. в більшості покарання у виді позбавлення волі призначалося у діапазоні строку від 5 до 10 років. Саме в такому діапазоні обирався строк покарання у 2023 р. для 1 засудженого (11%) за ч. 3 ст. 111-1 КК, для 41 засудженого (63%) за ч. 5 ст. 111-1 КК, для 1 засудженого (25%) за ч. 6 ст. 111-1 КК та для 7 засуджених (11%) за ч. 7 ст. 111-1 КК та у 2024 р. для 1 засудженого (2%) за ч. 3 ст. 111-1 КК, для 1 засудженого (1%) за ч. 4 ст. 111-1 КК, для 167 засуджених (77%) за ч. 5 ст. 111-1 КК, для 5 засуджених за ч. 6 ст. 111-1 КК, для 4 засуджених (2%) за ч. 7 ст. 111-1 КК. Водночас зберігається тенденція до збільшення кількості засуджених за ч. 7 ст. 111-1 КК, який покарання у виді позбавлення волі призначалося на строк від 10 до 15 років. Так, якщо у 2022 р., як зазначалося вище, такий строк покарання призначався для 4 засуджених (або 44%), то у 2023 р. кількість засуджених за ч. 7 ст. 111-1 КК до покарання у виді позбавлення волі на строк від 10 до 15 років становила 53 особи (або 88%), а в 2024 р. – 191 особа (або 98%).

Ураховуючи особливості конструювання санкцій частин 1 та 2 ст. 111-1 КК, за вчинення колабораційної діяльності у відповідних формах призначалося основне покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю – для 147 засуджених за цими частинами (або 95%), для 341 засудженого у 2023 р. (або 99%), для 244 засуджених у 2024 р. (або 98%).

Окрім указаних видів основних покарань засудженим за ст. 111-1 КК призначалися такі основні види покарань: арешт (1 особа, засуджена у 2022 р. за ч. 4 ст. 111-1 КК, (1 особа, засуджена у 2023 р. за ч. 3 ст. 111-1 КК), службові обмеження для військовослужбовців (1 особа, засуджена у 2022 р. за ч. 1 ст. 111-1 КК), виправні роботи (1 особа, засуджена у 2023 р. за ч. 3 ст. 111-1 КК), штраф (9 осіб, засуджених у 2022 р. за ч. 1 (3 особи) та ч. 2 (6 осіб) ст. 111-1 КК; 10 осіб, засуджених у 2023 р. за ч. 1 (1 особа) та ч. 4 (9 осіб) ст. 111-1 КК; 23 особам, засудженим у 2024 р. за ч. 1 (2 особи) та ч. 4 (21 особи) ст. 111-1 КК).

Таким чином, у 2024 р. зменшилася варіативність вибору судами основних видів основних покарань для осіб, засуджених за

ст. 111-1 КК, яка фактично була зведена до призначення за частинами 1 та 2 цієї статті основного покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, а за частинами 3–7 ст. 111-1 КК покарання у виді позбавлення волі на певний строк, а в окремих випадках – штрафу.

З додаткових покарань за вчинення колабораційної діяльності судами призначалися: позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (для 14 засуджених (або 0,8%) у 2022 р. за ст. 111-1 КК (1 – за ч. 1, 12 – за ч. 4 та 1 – за ч. 5)), для 145 засуджених (або 29%) у 2023 р. за ст. 111-1 КК (2 – за ч. 1, 1 – за ч. 2, 8 – за ч. 3, 19 – за ч. 4, 59 – за ч. 5, 3 – за ч. 6, 53 – за ч. 7)), для 702 засуджених (або 87%) у 2024 р. за ст. 111-1 КК (4 – за ч. 1, 2 – за ч. 2, 42 – за ч. 3, 73 – за ч. 4, 208 – за ч. 5, 19 – за ч. 6, 182 – за ч. 7)); конфіскація майна (для 12 засуджених (0,7%) у 2022 р. за ст. 111-1 КК (6 – за ч. 2, 4 – за ч. 4, 1 – за ч. 5, 1 – за ч. 7)), для 137 засуджених (або 27%) у 2023 р. за ст. 111-1 КК (4 – за ч. 1, 14 – за ч. 2, 10 – за ч. 4, 44 – за ч. 5, 21 – за ч. 6, 44 – за ч. 7)), для 422 засуджених (або 52%) у 2024 р. за ст. 111-1 КК (4 – за ч. 1, 22 – за ч. 2, 2 – за ч. 3, 36 – за ч. 4, 172 – за ч. 5, 15 – за ч. 6, 171 – за ч. 7)); позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу (для 3 засуджених (або 0,6%) у 2023 р. за ч. 7 ст. 111-1 КК та для 28 засуджених (або 3,5%) за частинами 4 (1 особа), 5 (3 особи), 6 (1 особа), 7 (23 особи)).

Таким чином, щороку варіативність призначення судами засудженим за колабораційну діяльність видів додаткових покарань збільшилася за рахунок призначення у 2023 р. та у 2024 р. додаткового покарання, не передбаченого у санкціях ст. 111-1 КК, а саме покарання у виді позбавлення військового звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу. Окрім того, щороку збільшувалася кількість засуджених за ст. 111-1 КК, яким призначалися додаткові покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

У небагатьох випадках за колабораційну діяльність призначення покарання здійснювалося із застосуванням ст. 69 КК (5 засуджених за частинами 5 (1 особа), 6 (1 особа), 7 (3 особи), 11 засуджених за частинами 4 (2 особи), 5 (4 особи), 6 (2 особи) та 7 (3 особи).

Висновки. Враховуючи викладене, доходимо таких основних висновків.

Якщо порівнювати питому вагу осіб, засуджених за державну зраду та колабораційну діяльність протягом 2022–2024 рр., то можна спостерігати щорічне збільшення питомої ваги засуджених за ст. 111-1 КК України у загальній кількості всіх засуджених за злочини проти основ національної безпеки України та незначне зменшення питомої ваги засуджених за державну зраду.

З усіх форм колабораційної діяльності лише «інформаційний» колабораціонізм, передбачений ч. 1 ст. 111-1 КК, демонструє зниження питомої ваги засуджених осіб у 2024 р., тоді як питома вага засуджених осіб за всі інші форми колабораціонізму зростала порівняно з попередніми роками.

В аспекті кримінально-правового реагування на вчинення державної зради протягом 2022–2024 рр на тлі збільшення кількості засуджених за частинами 1 та 2 ст. 111 КК, мали місце такі основні тенденції: незначна кількість осіб, засуджених до довічного позбавлення волі (5%), приблизно для 95% засуджених призначалося покарання у виді позбавлення волі на певний строк; позбавлення волі на строк від 10 р. до 15 р. призначалося також для 95% засуджених; засудженим за державну зраду призначалися такі додаткові покарання, як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (у середньому – 18% засуджених), конфіскація майна (у середньому – 84% засуджених) та позбавлення військового звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу (у середньому – 4% засуджених).

В аспекті кримінально-правового реагування на вчинення колабораційної діяльності протягом 2022–2024 рр на тлі збільшення кількості засуджених за частинами ст. 111-1 КК, мали місце такі основні тенденції: за вчинення колабораційної діяльності (усі форми) засудженим призначалися такі види основних покарань: позбавлення волі (9 осіб (або 5%) у 2022 р., 139 осіб (або 27%), у 2023 р., 500 осіб (або 52%) у 2024 р.); у 2024 р. зменшилася варіативність вибору судами основних видів основних покарань для осіб, засуджених за ст. 111-1 КК, яка фактично була зведена до призначення за частинами 1 та 2 цієї статті основного покарання

у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, а за частинами 3–7 ст. 111-1 КК покарання у виді позбавлення волі на певний строк, а в окремих випадках – штрафу.

1. *Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види кримінального покарання за 2022 рік (форма 6) / Офіційний вебсайт «Судова влада». URL: <http://surl.li/xobrnv>*
2. *Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види кримінального покарання за 2023 рік (форма 6) / Офіційний вебсайт «Судова влада». URL <http://surl.li/xybwjg>*
3. *Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види кримінального покарання за (форма 6) / Офіційний вебсайт «Судова влада». URL <http://surl.li/xybwjg>*

Ткаченко В.В. Державна зрада та колабораційна діяльність: стратити не можна помилувати

У статті визначено на основі статистичних даних особливості кримінально-правового реагування на вчинення державної зради та колабораційної діяльності. Питома вага осіб, засуджених за державну зраду та колабораційну діяльність, щороку збільшувалася. З усіх форм колабораційної діяльності лише «інформаційний» колабораціонізм, передбачений ч. 1 ст. 111-1 Кримінального кодексу України, демонструє зниження питомої ваги засуджених осіб у 2024 році, тоді як питома вага засуджених осіб за всі інші форми колабораціонізму зростала порівняно з попередніми роками. В аспекті кримінально-правового реагування на вчинення державної зради протягом 2022–2024 років на тлі збільшення кількості засуджених за частинами 1 та 2 ст. 111 Кримінального кодексу України, мали місце такі основні тенденції: незначна кількість осіб, засуджених до довічного позбавлення волі (5%), приблизно для 95% засуджених призначалося покарання у виді позбавлення волі на певний строк; позбавлення волі на строк від 10 до 15 років призначалося також для 95% засуджених; засудженим за державну зраду призначалися такі додаткові покарання, як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (у середньому – 18% засуджених), конфіскація майна (у середньому – 84% засуджених) та позбавлення військового звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу (у середньому – 4% засуджених). В аспекті кримінально-правового реагування на вчинення колабораційної діяльності протягом 2022–2024 років на тлі збільшення кількості засуджених за частинами ст. 111-1 Кримінального кодексу України, мали місце такі основні тенденції: за вчинення колабораційної діяльності (усі форми) засудженим призначалися такі види основних покарань: позбавлення волі (9 осіб (або 5%) у 2022 році, 139 осіб (або 27%), у 2023 році, 500 осіб (або 52%) у 2024 році); у 2024 році зменшилася варіативність вибору судами основних видів основних покарань для осіб, засуджених за ст. 111-1 Кримінального кодексу

України, яка фактично була зведена до призначення за частинами 1 та 2 цієї статті основного покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, а за частинами 3–7 ст. 111-1 КК покарання у виді позбавлення волі на певний строк, а в окремих випадках – штрафу.

Ключові слова: державна зрада, колабораційна діяльність, покарання, призначення покарання, кримінальне правопорушення, злочин, позбавлення волі, довічне позбавлення волі, позбавлення волі на певний строк, конфіскація майна.

Tkachenko V.V. High treason and collaboration: execution cannot be pardoned

The article identifies, on the basis of statistical data, the peculiarities of criminal law response to high treason and collaboration. The proportion of persons convicted of high treason and collaboration has been increasing every year. Of all the forms of collaboration, only “informational” collaboration, as provided for in Part 1 of Art. 111-1 of the Criminal Code of Ukraine, demonstrates a decrease in the proportion of convicted persons in 2024, while the proportion of convicted persons for all other forms of collaboration increased compared to previous years. In terms of the criminal legal response to high treason in 2022-2024, against the background of an increase in the number of convicted persons under Parts 1 and 2 of Art. 111 of the Criminal Code of Ukraine, the following main trends took place: a small number of persons sentenced to life imprisonment (5%), approximately 95% of the convicts were sentenced to imprisonment for a fixed term; imprisonment for a term of 10 to 15 years was also imposed on 95% of the convicts; those convicted of high treason were sentenced to such additional punishments as deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities (on average - 18% of convicts), confiscation of property (on average - 84% of convicts) and deprivation of military rank, rank, rank or qualification class (on average - 4% of convicts). In terms of the criminal legal response to the commission of collaboration in 2022-2024, against the background of an increase in the number of convicted persons under parts of Art. 111-1 of the Criminal Code of Ukraine, the following main trends took place: the following types of basic punishments were imposed on convicts for committing collaboration (all forms): imprisonment (9 persons (or 5%) in 2022, 139 persons (or 27%) in 2023, 500 persons (or 52%) in 2024); in 2024, the variability of the courts' choice of the main types of basic punishments for persons convicted under Art. 111-1 of the Criminal Code of Ukraine, which was effectively reduced to imposing under parts 1 and 2 of this article the basic punishment of deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities, and under parts 3-7 of Art. 111-1 of the CC the punishment of imprisonment for a certain term, and in some cases - a fine.

Keywords: high treason, collaboration, punishment, sentencing, criminal offense, crime, imprisonment, life imprisonment, imprisonment for a specified term, confiscation of property.